

Imienia Iwana Czerniachowskiego) -" S. Drzewiecki - the coriw of the prestigious boulevard of the podwodnych ". // The Interdenominium Conference" Człowiek i technika na polach bitew wojen światowych ", 21-23 april 2015 Lwow. [in Ukrainian].

31. TrofimovA, 2017 - Trofimova N.V., MOROZ T.P. Poznatmyr bezmolvyuya (k istoryy sozdanyya podvodnoy lodky). [Learn the world of silence (to the history of the creation of a submarine)]. // Pytannya istoriyi nauky i tekhniky. [Questions of the history of science and technology] № 2 (42), 2017. - К., 2017. - P.17-23. [in Russian].

УДК 364.65-057.875:378(477.74-25)«192/193»

DOI: <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2018.29.153353>

Олександр Комарницький,
ORCID. ORG/0000-0002-1012-3683
доктор історичних наук,
доцент кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
(Україна, Кам'янець-Подільський)
kob-1974@ukr.net

МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ СТУДЕНТСТВА ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ ОДЕСИ У 20-30-ті рр. ХХ ст.

У статті показано стан забезпечення студентів педагогічних вишів Одеси житловою площею, стипендіями, харчуванням і медичною допомогою у 20–30-ті рр. ХХ ст. Автор зазначає, що до кінця 20-х рр. в інтернатах проживали менше половина тих студентів, які потребували житлової площі. Частина молоді мешкала у будинках пролетарського студентства. У 30-х рр. вдалося вирішити житлове питання Одеському інституту професійної освіти. Інші виші відчували суттєві проблеми із поселенням молоді. Упродовж 20-х рр. зріс відсоток тих, хто мав стипендіальне забезпечення, але він так і не досягнув 50%. Йдеться про запрова-

дження більшовиками на початку 1920-х рр. плати за навчання, про труднощі, які виникали із забезпеченням студентства харчуванням, особливо у голодні 1921-1923 та 1932-1933 рр. Автор зазначає, що незадовільне харчування та важкі житлові умови позначилися на стані здоров'я студентів.

Ключові слова: студент, інститут, гуртожиток, стипендія, їдальня, комітет.

Alexander Komarnitsky,
ORCID. ORG/0000-0002-1012-3683
Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor of the
Department of History of Ukraine
Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University
(Ukraine, Kamianets-Podilsky)
kob-1974@ukr.net

THE FINANCIAL POSITION OF THE STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES IN ODESSA IN THE 20-30S. XX CENTURY

Summary. In the article on the basis of available literature, archival sources and materials of the periodicals, the state of providing students of pedagogical universities in Odessa with a living space, scholarships, meals and medical aid in the 1920s -1930s XX century.

The author notes that one of the most acute problems for students was providing them with housing, especially in the 20s. By the end of the decade, less than half of the students who lived in need of a living space lived in boarding schools. Some of the youth lived in the homes of proletarian students, who were subordinate to committees improving the life of students. In the 30-ies it was possible to solve the housing problem of Odessa institut of professional training. Other higher educational institutions felt significant problems with the settlement of youth. Some dormitories did not comply with sanitary and hygienic standards, there were unsanitary conditions, systematic theft, and not tactful treatment of officials. Most of the hostels did not have their own baths. Significant difficulties arose with the heating of hostels and study rooms, especially in the first half of the 1920s.

It is noted that some of the students provided scholarships, the size of which was scanty. During the 20-ies the percentage of those who had fellowship support rose, but did not reach 50%. Some of the young people received special scholarships, the size of which was higher than usual scholarships, in particular, economic and personal scholarships.

It is about the introduction of the Bolsheviks in the early 1920's tuition fees, than the principle of free education was violated. For a difficult financial situation, not all students had the opportunity to contribute the amounts indicated, and therefore part of the youth had to leave the university.

The article shows the difficulties that arose with providing the students with food, especially during famine in 1921-1923. More than half of the students were fed 1-2 times a day. The students did not overlook the severe famine of 1932-1933. In fact, the rate of bread delivery has been reduced by half. In connection with this, the number of students dropped significantly. Unsatisfactory food pushed young people to commit crimes.

The author notes that unsatisfactory nutrition and difficult housing conditions have affected the state of health of students. Medical assistance was provided by the student polyclinic and city hospitals. Vaccination was carried out against outbreaks of various epidemics, in particular typhus. Practiced sanatorium treatment and organization of rest homes for sick students.

It is told about the work of the organization of the All-Union Society for Assistance to Proletarian Students, the Committee for Improving the Life of Students, and assisted poor students. Assistance also came from the student mutual aid and co-ops. Having received no real help from the state, the youth sought constant and temporary work, combining it with studies.

Key words: *student, institute, hostel, scholarship, dining room, committee.*

Постановка проблеми. Державна влада будь-якої країни зобов'язана створювати належні умови для розвитку дітей, юнацтва і молоді, отримання ними необхідної спеціальності і вклю-

ченні до активної фахової діяльності. Це у певній мірі стосується і України, яка у ХХ ст. витворила систему знань, професійної і вищої освіти.

На початку 20-х рр. вищі навчальні заклади УСРР зазнавали великої матеріальної скрути, масових бідувань, що негативно позначилося на їх діяльності. Найменш захищеною перед чисельними життєвими негараздами виявилася студенти, більшість яких змушені були самі себе забезпечувати всім необхідним. Державна підтримка була мізерною, оскільки основні сили та кошти спрямовувалися на становлення економічного потенціалу країни.

Аналіз досліджень. Проблема матеріального становища молоді педагогічних вишів у регіональному розрізі комплексно не досліджувалася. Деякі факти, які свідчать про матеріальне становище студентства цих закладів, містяться у працях радянських вчених М. Бистрова (Бистров, 1974), Г. Шевчука (Шевчук, 1963), Г. Ясницького (Ясницький, 1965), українських – О. Лаврут (Лаврут, 2010), В. Левченка (Левченко, 2010), В. Липинського (Липинський, 2000), О. Ляпіної (Ляпіна, 2008).

Мета статті. У статті на основі, насамперед, архівних джерел та матеріалів тогочасної періодики покажемо стан забезпечення студентів педагогічних вишів Одеси житловою площею, стипендіями, харчуванням і медичною допомогою у 20–30-ті рр. ХХ ст.

Виклад основного тексту. У міжвоєнний період процес утвердження у студентському середовищі офіційної однодумності і посилення ідеологічного контролю супроводжувався погіршенням матеріального становища молоді, через що вона не мала можливості повноцінно навчатися і відпочивати. Особливо скрутним було становище майбутньої інтелігенції на початку 1920-х рр. Радянський історик Г. Шевчук, використавши дані журналу «Путь просвещения» за 1923 р. так описав становище студентства у цей період: «Студенти 1920 і 1921 років винесли на своїх плечах «роки бурі і натиску», пройшовши школу війни і підпілля, надзвичайно виносливі, пристосовані до життя в колективі, уміють жити й працювати в умовах шуму в гуртожитках, на куточку стола, в нетопленій кімнаті, де доводиться спати, часто навіть не повечерявши... Прагнення до знання, гідна подиву виносливість, працездатність і самовідданість – основні риси студента-пролета-

ря» (Шевчук, 1963: 291-292). Власне, це був період боротьби за існування.

Однією із найгостріших для студентів проблем було забезпечення їх житлом, особливо в 20-ті рр., що пояснювалося повною руйною. У грудні 1921 р. в інтернаті Одеського інституту народної освіти (ІНО) проживали лише 55 студентів (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 293. Арк. 30), що для такого потужного вишу було вкрай мало. У 1922/23 н.р. у гуртожитку мешкали 47,7% студентів (Левченко, 2010: 172). Радянські вчені О. Юрженко, З. Першина, Г. Вязовський інформують, що у 1925 р. профком вишу забезпечив гуртожитком 80% студентів (Юрженко, Першина, Вязовський, 1965: 66). Ці дані викликають сумнів, зважаючи на вищезазначені дані, а також загальну картину забезпечення молоді житлом. На листопад 1927 р. у двох гуртожитках мешкали 329 студентів (43% від загальної кількості). На одного студента відводилося 4,5 м² (Ляпіна, 2008: 269). Не вистачало меблів, постільної білизни, матраців, одіял (Левченко, 2010: 172), завдяки чому в 1927 р. 18,4% студентів змушені були ділити свої ліжка зі своїми товаришами (Кожевников, 1927: 84).

Частина молоді проживала у гуртожитках (будинки пролетарського студентства), що були у підпорядкуванні комітетів поліпшення побуту студентів (КППС). У 1923/24 н.р. у них мешкали 1054 одеських студентів (Бистров, 1974: 61). У 1925/26 н.р. сюди поселили 211 студентів Одеського ІНО, що, звісно, було недостатньо, зважаючи на те, що знімати житло змушені були 492 студенти (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289. Арк. 94зв.). У жовтні 1926 р. відповідно до інструкції НКО УСРР «Про порядок утримання студентських гуртожитків» всі інтернати та будинки пролетарського студентства, які утримувалися КППС, мали бути передані у безпосереднє відання адміністрацій вишів, що несли відповідальність за їх обслуговування (Нариси повсякденного життя, 2010: 86).

Умови гуртожитків не сприяли нормальному навчанню молоді. У кімнатах мешкали по 10 і більше осіб різних спеціальностей. Так, у 1927 р. у тісних приміщеннях жили 47,7% студентів Одеського ІНО (Кожевников, 1927: 84).

З 1929/30 н.р. в Україні розгорнулося капітальне будівництво гуртожитків. Для вивчення побуту студентства у січні 1930 р. створили урядову комісію, яка в квітні визнала, що «житлові умови пролетарського студентства надзвичайно тяжкі». Пропонувалося вжити негайних заходів для їх поліпшення. Невдовзі було укладено угоди з 6 окружними виконавчими комітетами, зокрема з Одеським, на будівництво гуртожитків (Українське радянське суспільство, 2012: 723-724). Завдяки такому кроку в 1931 р. вдалося забезпечити житлом 354 студенти інституту професійної освіти (ІПО) (спадкоємця ІНО. – авт.) із 389, що становило 91% від загальної кількості потребуючих житлової площі (далі (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 239. Арк. 53зв.). Інші виші відчували суттєві проблеми із поселенням молоді. Так, єврейський педтехнікум у 1931 р. не зміг розселити 120 першокурсників (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 798. Арк. 10). Німецький педінститут у 1935 р. забезпечив житлом 399 студентів, ще 188 осіб його потребували (забезпеченість гуртожитком становила 68,9%) (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 569. Арк. 7).

У деяких навчальних закладах не дотримувалися санітарно-гігієнічного нормативу щодо житлової площі, яка приходилася на одного студента (він впродовж 30-х рр. становив від 4,5 до 5 м² (Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 2597. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 24зв.; Міщенко, 2014: 40). У вересні 1933 р. в Одеському педінституті у середньому на студента припадало 3,1 м² (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 329. Арк. 49). Згодом питання житлової площі у цьому виші розв'язали. У 1936 р. розпочалося будівництво нового гуртожитку, який мав вмістити 330 студентів (ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6870. Арк. 117).

Внутрішній розпорядок у гуртожитках регулювали правила проживання. Щоправда, їх не завжди дотримувалися: хронічними «хворобами» були антисанітарія, систематичні крадіжки, не тактовне поводження з посадовими особами. Зокрема, антисанітарія панувала у гуртожитках ІПО (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 45). У німецькому педінституті за грубе поводження з комендантом оголосили догану студенту Друцько-Любецькому (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр.

36. Арк. 5зв.). Одному із студентів цього вишу, який кинув з вікна чорнильницю і ледь не вбив коменданта, оголосили сувору догану (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 6). Крім цього, студентку М. Классен виселили з гуртожитку за те, що вона торгувала тут закордонними речами (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 7). Студент Вагнер самовільно прийняв на ночівлю сторонню особу, за що отримав сувору догану (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 12).

Значною проблемою студентських гуртожитків було заселення їх сторонніми особами. У ряді випадків місцеві органи не виконували постанови ВУЦВК від 12 травня 1929 р. про адміністративне виселення з гуртожитків сторонніх осіб (Українське радянське суспільство, 2012: 726). Наприклад, безпідставно заселяли сторонніх осіб у гуртожиток українського педтехнікуму (Господарювання Михайлевича, 1932: 26).

Більшість гуртожитків не мали власних лазень. Для забезпечення ними студентства виші змушені були укладати угоди з міськими лазнями, які надавали молоді певні знижки, продаючи для них пільгові «квитки». Наприклад, студенти ІНО користувалася послугами міської лазні двічі на місяць (Левченко, 2010: 175). У гуртожитках першочергової ваги надавали питанням санітарної обробки. Забороняли поселяти до них студентів, які не пройшли попередньої санітарної обробки. Студенти ІПО проходили «дезобробку» у лазні (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 111).

Значні труднощі виникали з опаленням гуртожитків та навчальних приміщень, особливо у першій половині 1920-х рр. Один із студентів Одеського ІНО у 1920/21 н.р. з приводу цього зазначав: «Ні книжок, ні письмового приладдя. Викладачі ходили, заклавши руки в рукава по залі й читали лекції. Ніхто нічого не записував. Мороз стискав мозок, холодив вуха. Натовпом уривалися в їдальню, черга, холодно. Хапали по тарілці якоїсь не розбери-юшки й грілися» (Левченко, 2010: 171).

Частина студентів забезпечували стипендіями, розмір яких був мізерним. Більшовики, проголосивши класовий принцип у комплектуванні студентського контингенту, надавали державні стипен-

дії, насамперед, вихідцям із робітничо-селянського середовища, комуністам і випускникам робітфаків. У 1920/21 н.р. в Одеському ІНО державну допомогу отримували лише 4 студенти із наявних 572 (забезпеченість становила лише 0,7%) (Левченко, 2010: 172), у 1924/25 н.р. – відповідно 154, 603 і 25,5% (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289. Арк. 31зв.-32), у 1925/26 н.р. – 257, 742 і 34,6% (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289. Арк. 94зв.), у 1926/27 н.р. – 369, 806 і 45,8% (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 168. Арк. 5). У дослідженні О. Ляпіної подано дещо інші дані. Вона зазначає, що у листопаді 1924 р. стипендії отримували 16,7% студентів Одеського ІНО. Для порівняння: у Донецькому ІНО цей показник становив 91,8%, Волинському – 51,7%, Полтавському – 44,3%, Кам'янець-Подільському – 36,9%, Ніжинському – 28,4%, Херсонському – 28,3%, Чернігівському – 27,9%, Миколаївському – 18,4%, Катеринославському – 16,2%, Київському – 11,7%, Харківському – 10,6% (Ляпіна, 2008: 269). Таким чином бачимо, що найгірше стипендіальне забезпечення за відсотками мала молодь найбільших вишів. Водночас, найкраще допомогою забезпечили студентів відносно невеликих педтехнікумів. У 1925/26 н.р. в Одеському єврейському педтехнікумі стипендії надали 110 студентам (78,6% від загальної кількості) (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 264. Арк. 66).

У 30-х рр. принцип забезпечення стипендіями удосконалили, запровадивши диференційований розподіл, відповідно до якого брали до уваги показники у навчальній і громадсько-політичній роботі. У 1931 р. в Одеському ІПО стипендіальне забезпечення мали 55,2% молоді (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 239. Арк. 53зв.).

Частина студентів отримувала спеціальні стипендії, розмір яких був вищим від звичайних стипендій. Відповідно до рішення політбюро ЦК КП(б)У від 21 липня 1922 р. було встановлено господарські стипендії, розмір яких у 2-3 рази перевищував державні і складав 35-45 крб (Липинський, 2000: 185). Допомоги виплачували установи, підприємства, громадські, кооперативні і профспілкові організації, а також приватні підприємства з умовою, що кожний стипендіат, після закінчення навчання, мав працевлаштуватися у тій установі чи системі, яка надавала стипендії (Держар-

хів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 461. Арк. 1; Шевчук, 1963: 253). Наприклад, молоді Одеського ІНО у 1923/24 н.р виплачували 7 стипендій (від профспілки водників – 3 стипендії по 45 крб, шкіртресту – дві по 45 крб, тресту «Одессіль» – дві по 60 крб) (Бистров, 1974; 58), у 1924/25 н.р. – 2 (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289. Арк. 31зв.-32). Частина студентів отримували персональні (іменні) стипендії. Так, 10 січня 1930 р. колегія НКО УСРР запровадила 7 іменних стипендій ім. Д. Заболотного, дві з яких виплатили відповідно студентам одеських ІНО і медінституту (Прокопчук, 2005: 154-155). Стипендію імені Г. Петровського з жовтня 1931 р. почав отримувати студент ІПО Абрамович (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 28).

Більшовики, порушивши свій принцип про безкоштовність освіти, на початку 1920-х рр. запровадили плату за навчання, що, звісно, не могло не позначитися на матеріальному становищі студентів. Окремі архівні документи свідчать про відсотки студентів, які вносили плату. Так, у листопаді 1922 р. сплачували 59,9% студентів ІНО (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 349. Арк. 26), у 1924/25 н.р. – 18,1% (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289. Арк. 31зв.-32), у 1925/26 н.р. – 8,1% (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289. Арк. 94зв.), у 1926/27 н.р. – 4,6% (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 168. Арк. 5). Через важке матеріальне становище не всі мали змогу внести зазначені суми (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 349. Арк. 53). У 1924/25 н.р. через не внесення плати покинув виш 61 студент (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1593. Оп. 1. Спр. 429. Арк. 20; Спр. 450. Арк. 21, 62).

Чимало труднощів виникало із забезпеченням студентства харчуванням, особливо у голодні 1921-1923 рр. Молоді видавали пайки, як державні, так і ті, що надходили від міжнародних організацій. Зокрема, у 1923 р. допомогу молоді Одеського ІНО наддали єврейська благодійна організація «Джойнт» («Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет»), а також «Американська адміністрація допомоги» (АРА) (Вища педагогічна освіта, 2012: 69). Все ж харчування залишалося бути незадовільним. У травні 1923 р. в деяких містах було проведено обстеження стану харчування студентів. Під час анкетування 50% студентів

Одеського ІНО зізналися, що вони харчувалися двічі на день, 13% – лише один раз (Левченко, 2010: 174).

При студентському гуртожитку Одеського ІНО функціонувала невеличкі їдальня й кухня, які у 1921 р. обслуговували 140, переважно найбідніших, студентів (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 293. Арк. 30). З 1922 р. більша частина студентів харчувалася у їдальнях, якими опікувалися комітети поліпшення побуту студентів, що керували їхньою роботою через відповідні студентські комітети. Вартість харчування у них була значно нижчою за їх реальну собівартість (Лаврут, 2010: 71). У 1924 р. в Одесі щодня тут харчувалися близько 2 тис. студентів вишів міста (В Одеськім губбюро, 1924: 75). На жаль, важко встановити кількість студентів ІНО, що споживали їжу у їдальнях КППС, оскільки така статистика відсутня. У 1926/27 н.р. вони обслуговували 733 студентів або 36% від загальної кількості (вартість обідів становила 26 коп.) (Лаврут, 2010: 72). У 1928 р. 51,8% одеських студентів під час опитування зізналися, що харчувалися недостатньо (Прилуцький, 2008: 91).

Важке матеріальне становище призводило до того, що частина молоді змушена була кидати навчання. 25 листопада 1924 р. на засіданні малої президії ВУЦВК йшлося про важке становище студентів Харкова, Києва, Одеси і Катеринослава. Тому учасники зібрання пропонували НКО спільно з Наркоматом харчування розробити проект організації дешевих їдалень для студентів (ЦДАВО. Ф. 2. Оп. 3. Спр. 209. Арк. 5). Подальші події показали, що реального покращення не відбулося.

Поряд з їдальнями КППС функціонували окремі їдальні при вишах. В Одеському ІНО відкрили студентську чайну, де молодь харчувалася на пільгових умовах. 30% студентів їли безкоштовно (Юрженко, Першина, Вязовський, 1965: 66).

Не минуло студентство лихоліття голоду 1932-1933 рр. Фактично удвічі зменшили норму видачі хліба. У зв'язку з цим значно зріс відсів студентів. Так, студентський контингент Одеського ІНО у 1932/33 н.р. скоротився на 100 осіб (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 7). Незадовільне харчування штовхало молодь до вчинення злочинів. Студент ІНО Р. Морду-

хович користувався чужими хлібними картками, за що йому оголосили сувору догану. Таке ж стягнення наклали на його колеги Шполянську і М. Фрідмана, які підробили картки, але не встигли ними скористатися (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 147).

З точки зору історичної правди маємо констатувати, що влада намагалася надавати допомогу голодуючому студентству. Так, 5 лютого 1933 р. Народний комісаріат постачання УСРР ухвалив встановити гарантійне постачання студентів першого списку за нормами, що встановлені для робітників першого списку. Студентів, які проходили по другому списку, забезпечували так: у Харкові і Дніпропетровську – по 500 гр. хліба на одну особу, у Києві та Одесі – по 400 гр. Їм надавали також крупи або макарони – 500 гр., цукор – 600 гр., консерви – 2 коробки, кондитерські вироби – 1 кг на місяць (Про поліпшення постачання, 1933: 29).

Вищезазначені труднощі не могли не позначитися на стані здоров'я студентів. Внаслідок незадовільного харчування та важких житлових умов серед них, як свідчить голова Укрголовпрофосвіти УСРР Я. Ряппо, були поширені такі захворювання як малокрів'я, туберкульоз, розлад нервової системи (Ряппо, 1928: 35). В Одеському ІНО у квітні 1923 р. хворими були 62,8% студентів (Левченко, 2010: 176).

У вишівських містах відкривалися лікарні, поліклініки, які були на балансі КППС. Вони намагалися вирішити питання щодо надання медичної допомоги студентству. Частина коштів на їх утримання виділяв Народний комісаріат охорони здоров'я УСРР (Липинский, 1991: 19). Студентську поліклініку відкрили і в Одесі, де працювали 22 лікарі. У 1924 р. вона обслужила 25084 хворих (Бистров, 1974: 61). Студенти Одеського ІНО користувалися також послугами міських лікарень № 1 і № 2 (ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2009. Арк. 49).

У вишах приділяли увагу профілактичній роботі, проводили вакцинацію проти спалахів різних епідемій, зокрема висипного, черевного та зворотного тифу. У наказі директора Одеського ІНО від 5 листопада 1931 р. йшлося про те, що всі студенти мали зробити щеплення проти черевного тифу. Наголошувалося, що хлоп-

ці і дівчата, які не вакцинуються, будуть позбавлені стипендії, виселені з гуртожитку та не матимуть права відвідувати заняття (Держархів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 57).

Одним із напрямків покращення стану здоров'я студентства було санаторно-курортне лікування, на яке щороку держава виділяла відповідні кошти. Зокрема, у 1924/25 н.р. Центральне бюро пролетарського студентства закупило в Головному та Українському курортному управлінні путівки на 450 ліжко-місць, 367 з яких розподілили між окружними бюро: Одеському надали 55 місць (Герасименко, 2003: 84). У 1929 р. серед ОБПС розподілили 554 курортних ліжко-місць, у т.ч. Одеському бюро дісталася 92 путівки (Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1584. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 31). Звісно, цього було замало, щоби повністю задовольнити молодь санаторно-курортним лікуванням.

Не отримавши реальної допомоги від держави педагогічні вищі своїми силами організували будинки відпочинку для хворих студентів. У 1923 р. такий заклад на 400 осіб започаткував Одеський КППС (В Одеськім губбюро, 1924: 75). Він був розташований на дачі біля залізничної станції №7. Для облаштування будинку понад 150 студентів провели «недільник» (А.С. Одесса. Студенческий воскресник, 1923: 104-105). У середині десятиліття будинки відпочинку почали фінансуватися державою. Так, у травні 1925 р. ЦБПС ВУРПС для їх організації розподілив виділені НКО 10 тис. крб, 2,5 тис. з яких дісталися Одеському ОБПС (Бистров, 1974: 62).

У педагогічних навчальних закладах та за їх межами створювалися різні організації для допомоги найбільшій студентам. Зокрема, функціонували осередки Всесоюзного товариства допомоги пролетарському студентству. Одеський губернський відділ ставив за мету залучення «широких трудящих прошарків» населення для надання матеріальної допомоги студентству. Осередок постачав потребуючих студентів одягом, паливом, харчуванням, навчальним приладдям, житлом як шляхом облаштування їдалень, гуртожитків, майстерень, будинків відпочинку, так і шляхом надання коштів (Держархів Херсонської обл. Ф. Р. 2. Оп. 1. Спр. 153. Арк. 9).

Одним із найвпливовіших студентських державно-громадських економічних організацій, які намагалися покращити матеріальне становище молоді, були комітети поліпшення побуту студентів. У першій половині січня 1923 р. такий комітет виник в Одесі (Новый КУБУЧ, 1923: 98). 2 жовтня 1923 р. делегати організації брали участь у роботі I всеукраїнського з'їзду КППС, який відбувся у Харкові (Хоруженко, Липинський, 2015: 175). Комітети організовували роботу гуртожитків, лікувальних закладів, будинків відпочинку, їдалень, пралень, лазень, перукарень, майстерень, виробничих колективів й інших установ та підприємств, займалися працевлаштуванням, наданням пільгових побутових, транспортних, культурно-освітніх та інших послуг. Частина коштів до бюджету КППС надійшли у результаті проведення «Тижня допомоги пролетарському студентству». Він був проведений відповідно до рішення ЦК КП(б)У від 11 грудня 1923 р. (Вища школа Української РСР, 1967: 91). Всім губернським комітетам партії розіслали відповідного циркулярного листа, у якому зазначалося, що проведення «тижня» було зумовлене важким матеріальним становищем молоді. Основними завданнями «тижня» визначили: сприяння створенню і розвитку студентських організацій взаємодопомоги і виробничих підприємств; створення фондів допомоги студентству; обладнання гуртожитків, організація їдалень, культурно-освітніх закладів, медичної допомоги; організація громадської допомоги шляхом зборів коштів, відчислень і т.д. В Одесі ця кампанія була найбільш результативною. Зокрема, тут зібрали 30 тис. крб (Бистров, 1974: 55), у Харкові – 27,4 тис. (Прохоров, 1924: 81), Катеринославі – 10 тис. (Бистров, 1974: 55).

Матеріальну і трудову допомогу студентам Одеського ІНО надавали і студентські каси взаємодопомоги. Зауважимо, що наряду з Катеринославським і Полтавським ІНО це були перші каси у середовищі педагогічних вишів (вони виникли у березні-квітні 1921 р.). КВД мали статус юридичної особи, видавали позики найбіднішим студентам, окремим колективам і трудовим артілям, організовували спільно з кооперативами різні заходи (Аксакова, 2013: 118). У 1921 р. у Київському, Харківському та Одеському ІНО виникли одні з перших студентських кооперативів (Деятель-

ность экономических организаций, 1923: 103-104). Вони забезпечували студентів товарами першої необхідності та продовольством за ціною, нижчою за ринкову. Ці товари реалізовували через магазини, буфети, їдальні, що діяли при вишах. Товари закупляли у державних установах, продовольчих кооперативах та на ринку (Липинський, 2000: 186).

Студенти, не отримавши реальної допомоги від держави, змушені були шукати постійну та тимчасову роботу, поєднуючи її з навчанням. У червні 1924 р. член політбюро ЦК РКП(б) М. Бухарін на XIII з'їзді партії констатував, що «студенти працюють, добуваючи кошти на існування, як грузчики, нічні сторожі, рознощики тощо. Багато не мають ні помешкання, ні заробітків» (Робота серед молоді, 1924: 1). В Одеському ІНО у 1924/25 н.р. працевлаштуватися вдалося 213 студентам (29,7% від загальної кількості) (ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289. Арк. 34зв.).

Висновки. Таким чином, у 20–30-ті рр. ХХ ст. складно вирішувалися питання забезпечення студентів педагогічних вишів Одеси житловою площею, стипендіями, харчуванням і медичною допомогою. До кінця 20-х рр. в інтернатах проживали менше половина тих студентів, які потребували житлової площі. Частина молоді проживала у будинках пролетарського студентства. У 30-х рр. вдалося вирішити житлове питання Одеському ІНО. Інші виші відчували суттєві проблеми із поселенням молоді. Упродовж 20-х рр. зріс відсоток тих, хто мав стипендіальне забезпечення, але він так і не досягнув 50%. Незважаючи на складне матеріальне становище, більшовики на початку десятиліття запровадили плату за навчання. Не всі мали змогу внести зазначені суми, а тому частина молоді вимушена була покинути виш. Труднощі виникали із забезпеченням студентства харчуванням, особливо у голодні 1921-1923 та 1932-1933 рр. Більше половини студентів споживали їжу 1-2 рази на день. Незадовільне харчування штовхало молодь до вчинення злочинів. Незадовільне харчування та важкі житлові умови позначилися на стані здоров'я студентів.. Медичну допомогу надавала студентська поліклініка і деякі міські лікарні, практикували санаторно-курортне лікування і організацію будинків відпочинку для хворих студентів. Найбіднішим сту-

дентам-педагогам Одеси надавали допомогу осередок Всесоюзного товариства допомоги пролетарському студентству, комітет поліпшення побуту студентів, студентські каси взаємодопомоги і кооперативи. Не отримавши реальної допомоги від держави, молодь шукала постійну та тимчасову роботу, поєднуючи її з навчанням.

Список використаних джерел і літератури

1. А. С. Одесса. Студенческий воскресник//Студент революції. Харьков, 1923. № 6. С. 104–105.
2. Аксакова, 2013 - Аксакова Н. О. Організації студентів педагогічних ВНЗ УСРР у 1920-ті роки//Історичні і політологічні дослідження: наук. журн. Донецьк: Донецьк. нац. ун-т, 2013. № 1 (51). С. 113–120.
3. В Одеськім губбюро // Студент революції. 1924. № 6. С. 75
4. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи. Одеська область/[ред. рада вид.: В. Г. Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому: О. Я. Чебикін (гол.) [та ін.]. Київ: Знання України, 2012. 319 с.
5. Вища школа Української РСР за 50 років/[кер. авт. кол., відп. ред. В. І. Пічов]. Київ: Київ. держ. ун-т ім Т. Г. Шевченка, 1967. 395 с.
6. Герасименко, 2003 - Герасименко О. О. Стан здоров'я студентства УСРР у 1920-ті роки (за матеріалами вибіркового перепису)//Історичні і політологічні дослідження: зб. наук. пр. Донецьк: Донецьк. нац. ун-т, 2003. №5/6 (17/18), грудень. С. 81–86.
7. Господарювання Михайлевича // Студент революції. 1932. № 1. С. 26.
8. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 15.
9. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 36.
10. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 53.
11. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1561. Оп. 1. Спр. 569.

12. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1593. Оп. 1. Спр. 429.
13. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1593. Оп. 1. Спр. 450.
14. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 26.
15. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 27.
16. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 29.
17. Державний архів Одеської обл. Ф. Р. 1647. Оп. 1. Спр. 239.
18. Державний архів Херсонської обл. Ф. Р. 2. Оп. 1. Спр. 153.
19. Державний архів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 461.
20. Державний архів Хмельницької обл. Ф. Р. 1584. Оп. 1. Спр. 3.
21. Державний архів Хмельницької обл. Ф. Р. 2597. Оп. 1. Спр. 5.
22. Деятельность экономических организаций высших школ Киева. В ИНО//Студент революции. 1923. №2-3. С. 103–104.
23. Кожевников, 1927 - Кожевников Новий прийом//Студент революції. 1927. №7. С. 84–85.
24. Лаврут, 2010 - Лаврут О. О. Організація харчування студентів УСРР у 20-ті рр. ХХ ст.// Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. Київ: ВІР УАН, 2010. Вип. 32. С. 68–75.
25. Левченко, 2010. - Левченко В. В. Історія Одеського інституту народної освіти (1920-1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту: монографія/відп. ред. В. М. Хмарський; наук. ред. Т. М. Попова. Одеса: ТЕС, 2010. 428 с.
26. Липинский, 1991 - Липинский В. В. Кто защитит студента? Студенческие организации Украины: история и современность. Донецк: редакц.-издат. отдел Донецк. управл. по печати, 1991. 116 с.
27. Липинський, 2000. - Липинський, В. В. Становлення і

- розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки: монографія. Донецьк: РВА Донецьк. держ. техн. ун-т, 2000. 247 с С.186.
28. Ляпіна, 2008 - Ляпіна О. В. Інститути народної освіти (1920-ті – початок 1930-х рр.): порівняльний аспект// Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: зб. наук. пр. Дніпропетровськ: Дніпропетров. нац. ун-т, 2008. Вип. 6. С. 263–271.
  29. Міщенко, 2014 - Міщенко, І. В. Умови навчання та проживання студентів Польського педагогічного інституту в Києві//Гілея: наук. вісник: зб. наук. пр. Київ: ПП «Вид-во «Гілея», 2014. Вип. 88 (9). С. 38–41.
  30. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.): колект. монографія/[відп. ред. С. В. Кульчицький]: в 2 ч. Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2010. Ч. 2. 382 с.
  31. Новый КУБУЧ//Студент революции. 1923. №4-5. С. 98.
  32. Прилуцький, 2008 - Прилуцький В. І. Матеріально-побутові умови життя студентства радянської України 1920-х рр.//Укр. іст. журн. Київ, 2008. №3. С. 86–101.
  33. Про поліпшення постачання студентів вишів та втишів: Постанова Народного Комісаріату постачання УСРР №59 від 5 лютого//Студент революції. 1933. № 5. С. 29.
  34. Прокопчук ,2005 - Прокопчук В. С. Історичне краєзнавство Правобережної України 30-х рр. ХХ – початку ХХІ ст.: від репресій, занепаду до відродження, розквіту. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. 600 с.
  35. Прохоров, 1924 - Прохоров, Работа Харьковского КУБУ-Ча в истекшем году и перспективы будущего//Студент революции. 1924. №6. С. 78–84.
  36. Работа серед молоді (Із доповіді т. Бухаріна на XIII З'їздові Р.К.П.)//Червоний кордон. Кам'янець-Подільський, 1924. 15 червня. Ч. 14. С. 1.
  37. Ряппо, 1928. - Ряппо Я. Радянське студентство (характеристика вузів України). Харків: Держ. вид-во Укр., 1928. 48 с.

38. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя: колект. монографія/[редкол.: С. В. Кульчицький (відп. ред.); авт. кол.: Н. Т. Гогохія, В. В. Головка, В. В. Гудзь та ін.]. Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2012. 786 с.
39. Хоруженко , Липинський, - 2015 Хоруженко Х., Липинський В. Комітети покращення побуту учнів і студентів у вищих навчальних закладах УСРР у 1920-ті роки//Краєзнавство: наук. журн. Київ: НСКУ, Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 2015. Вип. 3-4. С. 174–179.
40. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО). Ф. 2. Оп. 3. Спр. 209.
41. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 293.
42. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 349.
43. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 264.
44. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 289.
45. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 168.
46. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 798.
47. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 329.
48. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО). Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2009.
49. ЦДАГО. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 6870.
50. Шевчук Г. М. Культурне будівництво на Україні у 1921-1925 роках. Київ: вид-во АН УРСР, 1963. 436 с.
51. Юрженко О., Першина З., Вязовський Г. Одеському університету – сто років. Одеса: Маяк, 1965. 100 с.

REFERENCES

1. A. S. Odessa. Studencheskyi voskresnyk//Student revoliutsyy. Kharkov, 1923. № 6. S. 104–105.[Student Sunday // Student of the Revolution] Kharkov, 1923. № 6. S. 104–105.[in Ukrainian]
2. Aksakova, 2013 - Aksakova N. O. Orhanizatsii studentiv pedahohichnykh VNZ USRR u 1920-ti roky//Istorychni i politolohichni doslidzhennia: nauk. zhurn. Donetsk: Donetsk. nats. un-t, 2013. № 1 (51). S. 113–120.[Organization of

- students of pedagogical universities of the USSR in the 1920s] 2013. № 1 (51). S. 113–120.[in Ukrainian].
3. V Odeskim hubbiuro // Student revoliutsii. 1924. № 6. S. 75. .[In Odessa gubbureau // Student of the revolution] 1924. № 6. S. 75. .[in Ukrainian].
  4. Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia, sohodennia ta perspektyvy. Odeska oblast/[red. rada vyd.: V. H. Kremen (hol.) [ta in.]; redkol. tomu: O. Ya. Chebykin (hol.) [ta in.]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2012. 319 s. [Higher pedagogical education and science of Ukraine: history, present and future.] Kyiv: Znannia Ukrainy, 2012. 319 s. [in Ukrainian].
  5. Vyshcha shkola Ukrainskoi RSR za 50 rokiv/[ker. avt. kol., vidp. red. V. I. Pichov]. Kyiv: Kyiv. derzh. un-t im T. H. Shevchenka, 1967. 395 s.[Higher school of the Ukrainian SSR for 50 years / [director. aut count, rep. Ed. VI I. Pichov] Kyiv. 1967. 395 s.[in Ukrainian].
  6. Herasymenko, 2003 - Herasymenko O. O. Stan zdorovia studentstva USSR u 1920-ti roky (za materialamy vybirkovykh perepysiv)//Istorychni i politolohichni doslidzhennia: zb. nauk. pr. Donetsk: Donetsk. nats. un-t, 2003. №5/6 (17/18), hruden. S. 81–86.[The state of student health of the USSR in the 1920s (based on sample censuses)] : Donetsk. 2003. S. 81–86.[in Ukrainian].
  7. Hospodariuvannia Mykhailevycha // Student revoliutsii. 1932. № 1. S. 26.
  8. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1561. Op. 1. Spr. 15.
  9. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1561. Op. 1. Spr. 36.
  10. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1561. Op. 1. Spr. 53.
  11. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1561. Op. 1. Spr. 569.
  12. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1593. Op. 1. Spr. 429.
  13. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1593. Op. 1. Spr. 450.
  14. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1647. Op. 1. Spr. 26.
  15. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1647. Op. 1. Spr. 27.
  16. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1647. Op. 1. Spr. 29.
  17. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi obl. F. R. 1647. Op. 1. Spr. 239.

18. Derzhavnyi arkhiv Khersonskoi obl. F. R. 2. Op. 1. Spr. 153.
19. Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 461.
20. Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1584. Op. 1. Spr. 3.
21. Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 2597. Op. 1. Spr. 5.
22. Deiatelnost ekonomycheskykh orhanyzatsyi vısshykh shkol Kyeva. V YNO//Student revoliutsyy. 1923. №2-3. S. 103–104.
23. Kozhevnikov,. 1927 - Kozhevnikov Novyi pryiom//Student revoliutsii. 1927. №7. S. 84–85.[New Reception // Student of the Revolution] 1927. №7. S. 84–85.[in Ukrainian].
24. Lavrut, 2010 - Lavrut O. O. Orhanizatsiia kharchuvannia studentiv USRR u 20-ti rr. KhKh st.// Hileia: naukovyi visnyk: zb. nauk. pr. Kyiv: VIR UAN, 2010. Vyp. 32. S. 68–75.[The nutrition of the students of the Ukrainian SSR in the 20's of the twentieth century] . Kyiv: VIR UAN, 2010. Vyp. 32. S. 68–75.[in Ukrainian].
25. Levchenko, 2010. - Levchenko V. V. Istoriiia Odeskoho instytutu narodnoi osvity (1920-1930 rr.): pozytyvnyi dosvid nevdaloho eksperymentu: monohrafiia/vidp. red. V. M. Khmarskyi; nauk. red. T. M. Popova. Odesa: TES, 2010. 428 s.[The history of the Odessa Institute of Public Education (1920-1930): the positive experience of an unsuccessful experiment] .Odesa: TES, 2010. 428 s. [in Ukrainian].
26. Lypynskyi, 1991 - Lypynskyi V. V. Kto zashchytit studenta? Studencheskye orhanyzatsyy Ukrainy: ystoriia y sovremennost. Donetsk: redakts.-yzdat. otdel Donetsk. upravl. po pechaty, 1991. 116 s.[Lipinsky VV Who will protect the student? Student organizations of Ukraine: history and modernity.] .Donetsk., 1991. 116 s[in Ukrainian].
27. Lypynskyi, 2000. - Lypynskyi, V. V. Stanovlennia i rozvytok novoi systemy osvity v USRR u 20-i roky: monohrafiia. Donetsk: RVA Donetsk. derzh. tekhn. un-t, 2000. 247 s S.186.[Formation and development of a new system of education in the Ukrainian SSR in the 1920s: a monograph] Donetsk,2000. 247 s S.186.[in Ukrainian].

28. Liapina, 2008 - Liapina O. V. Instytuty narodnoi osvity (1920-ti – pochatok 1930-kh rr.): porivnialnyi aspekt// Naddnyprianska Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati: zb. nauk. pr. Dnipropetrovsk: Dnipropetrov. nats. un-t, 2008. Vyp. 6. S. 263–271.[Institutes of public education (1920s - early 1930's): a comparative aspect] S. 263–271.[in Ukrainian].
29. Mishchenko, 2014 - Mishchenko, I. V. Umovy navchannia ta prozhyvannia studentiv Polskoho pedahohichnoho instytutu v Kyievi//Hileia: nauk. visnyk: zb. nauk. pr. Kyiv: PP «Vyd-vo «Hileia», 2014. Vyp. 88 (9). S. 38–41.[Conditions for studying and living students of the Polish Pedagogical Institute in Kyiv] . Kyiv, S. 38–41. .[in Ukrainian].
30. Narysy povsiakdennoho zhyttia radianskoi Ukrainy v dobu nepu (1921-1928 rr.): kolekt. monohrafia/[vidp. red. S. V. Kulchytskyi]: v 2 ch. Kyiv: In-t ist. Ukrainy NAN Ukrainy, 2010. Ch. 2. 382 s. [Essays on the daily life of Soviet Ukraine in the days of the Nep (1921-1928 biennium): a collection. monograph] Kyiv,382 s. [in Ukrainian].
31. Новѣи KUBUCh//Student revoliutsyy. 1923. №4-5. S. 98.
32. Prylutskyi, 2008 - Prylutskyi V. I. Materialno-pobutovi umovy zhyttia studentstva radianskoi Ukrainy 1920-kh rr.// Ukr. ist. zhurn. Kyiv, 2008. №3. S. 86–101[Material and living conditions of students of Soviet Ukraine of the 1920's] Kyiv, 2008. №3. S. 86–101[in Ukrainian].
33. Pro polipshennia postachannia studentiv vyshiv ta vtyshiv: Postanova Narodnoho Komisariatu postachannia USRR №59 vid 5 liutoho//Student revoliutsii. 1933. № 5. S. 29.[On Improving the Supply of Students in Higher Education and Education: Resolution of the People's Commissariat of Supply of the Ukrainian SSR No.59 of February 5] 1933. № 5. S. 29. [in Ukrainian].
34. Prokopchuk ,2005 - Prokopchuk V. S. Istorychne kraieznavstvo Pravoberezhnoi Ukrainy 30-kh rr. KhKh – pochatku KhKhI st.: vid represii, zanepadu do vidrozhennia, rozkvitu. Kamianets-Podilskyi: Abetka-NOVA, 2005. 600 s.

- [Historical regional studies of the Right-bank Ukraine of the 30's. XX - early XXI centuries: from repression, decline to rebirth, prosperity] Kamianets-Podilskyi, 2005. 600 s. [in Ukrainian].
35. Prokhorov, 1924 - Prokhorov, Rabota Kharkovskoho KUBUCha v ystekshem hodu y perspektyvy budushchoho// Student revoliutsii. 1924. №6. S. 78–84.[The work of the Kharkiv Cube in the past year and the prospects for the future] 1924. №6. S. 78–84. [in Ukrainian].
  36. Robota sered molodi (Iz dokladu t. Bukharina na KhIII Z'izdovi R.K.P.)//Chervonyi kordon. Kam`ianets-Podilskyi, 1924. 15 chervnia. Ch. 14. S. 1.[Work among young people (From the report of Comrade Bukharin on the XIII Congress of the RKP) .[in Ukrainian].
  37. Riappo, 1928. - Riappo Ya. Radianske studentstvo (kharakterystyka vuziv Ukrainy). Kharkiv: Derzh. vyd-vo Ukr., 1928. 48 s.[Soviet Students (characteristic of higher educational institutions of Ukraine).] Kharkiv., 1928. 48 s[in Ukrainian].
  38. Ukrainske radianske suspilstvo 30-kh rr. KhKh st.: narysy povsiakdennoho zhyttia: kolekt. monohrafiia/[redkol.: S. V. Kulchytskyi (vidp. red.); avt. kol.: N. T. Hohokhiia, V. V. Holovko, V. V. Hudz ta in.]. Kyiv: In-t ist. Ukrainy NAN Ukrainy, 2012. 786 s.[The Ukrainian Soviet Society of the 30's of the 20th Century: Essays of Everyday Life] Kyiv, 2012. 786 s. [in Ukrainian].
  39. Khoruzhenko , Lypynskyi, - 2015 Khoruzhenko Kh., Lypynskyi V. Komitety pokrashchennia pobutu uchniv i studentiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh USRR u 1920-ti roky//Kraieznavstvo: nauk. zhurn. Kyiv: NSKU, In-t ist. Ukr. NAN Ukr., 2015. Vyp. 3-4. S. 174–179.[Committees for improving the life of students and students in higher educational institutions of the Ukrainian SSR in the 1920s]. [in Ukrainian].
  40. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy (TsDAVO). F. 2. Op. 3. Spr. 209. [

41. TsDAVO. F. 166. Op. 2. Spr. 293.
42. TsDAVO. F. 166. Op. 3. Spr. 349.
43. TsDAVO. F. 166. Op. 5. Spr. 264.
44. TsDAVO. F. 166. Op. 5. Spr. 289.
45. TsDAVO. F. 166. Op. 6. Spr. 168.
46. TsDAVO. F. 166. Op. 10. Spr. 798.
47. TsDAVO. F. 166. Op. 11. Spr. 329.
48. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (TsDAHO). F. 1. Op. 20. Spr. 2009.
49. TsDAHO. F. 1. Op. 20. Spr. 6870.
50. Shevchuk H. M. Kulturne budivnytstvo na Ukraini u 1921-1925 rokakh. Kyiv: vyd-vo AN URSR, 1963. 436 s. [Cultural construction in Ukraine in 1921-1925] Kyiv, 1963. 436 s. [in Ukrainian].
51. Iurzhenko O., Pershyna Z., Viazovskyi H. Odeskomu universytetu – sto rokiv. Odesa: Maiak, 1965. 100 s. [Odessa University - one hundred years] Odesa, 1965. 100 s. [in Ukrainian].

УДК 94 (477.74) «1921»

DOI: <https://doi.org/10.18524/2312-6825.2018.29.153354>

Олександр Шишко

ORCID.ORG/0000-0002-9933-8794

*Кандидат історичних наук, доцент,
Докторант кафедри історії України
Одеського національного університету
ім. І. І. Мечникова
(Україна, Одеса)
e-mail: shyshko2011@ ukr.net*

ОДЕСЬКА ГУБЕРНСЬКА НАРАДА З БОРОТЬБИ З БАНДИТИЗМОМ: ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

У статті розглядаються передумови створення в Одесі у березні 1921 р. наради з боротьби з бандитизмом, яка була поклиका-